

Hanko
Stora ja Lilla Tallholmen
asemakaava-alueen
muinaisjäännösinventointi
2013

Jasse Tiilikkala

Kustantaja: Stormhälla OY AB

Sisältö

Perustiedot	2
Yleiskartat	3
Lähtötiedot	4
Inventointi	4
Puolustusvarustukset	5
Muut havainnot.....	16
Tulos	17
Lähteet	17
Kuvia	17
Vanhoja karttoja	19
Liite museoviranomaisille: Tarkastetut alueet	20

Kansikuva: Rantaa Lilla Tallholmenilta koilliseen kuvattuna.

Perustiedot

Alue: Hanko Stora ja Lilla Tallholmen asemakaava-alue Hangon kaupungin keskustan kaakkoispuolella, noin 1,9 km Hangon kirkosta itään.

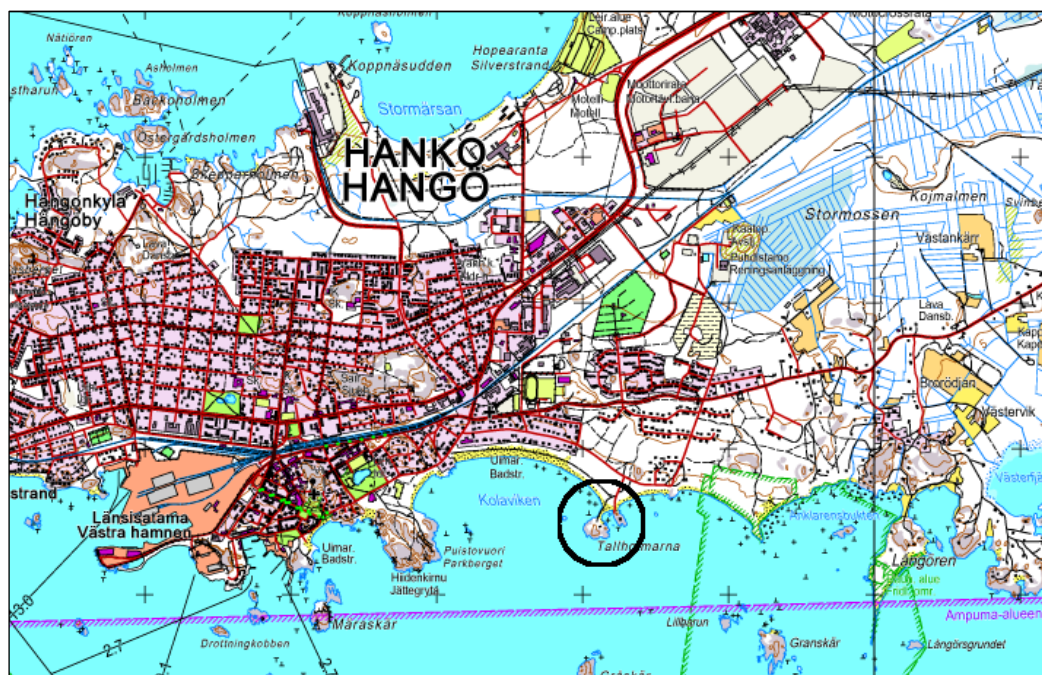
Tarkoitus: Suorittaa Stora ja Lilla Tallholmenin asemakaava-alueella muinaisjäännösinventointi. Inventoinnin pääpaino on alueella sijaitsevien sotahistoriallisten kohteiden kartoituksessa.

Työaika: 16.9.2013

Kustantaja: Stormhälla OY

Tekijät: Mikroliitti Oy: Jasse Tiilikkala

Tulokset: Inventoinnissa kartoitettiin ranta-asemakaava-alueella sijaitsevat puolustusvarustusten jäännökset. Lisäksi alueella suoritettiin osa-asemakaava tasoinen muinaisjäännösinventointi. Puolustusvarustusten lisäksi tutkitulla alueella ei havaittu kiinteitä muinaisjäännöksiä.

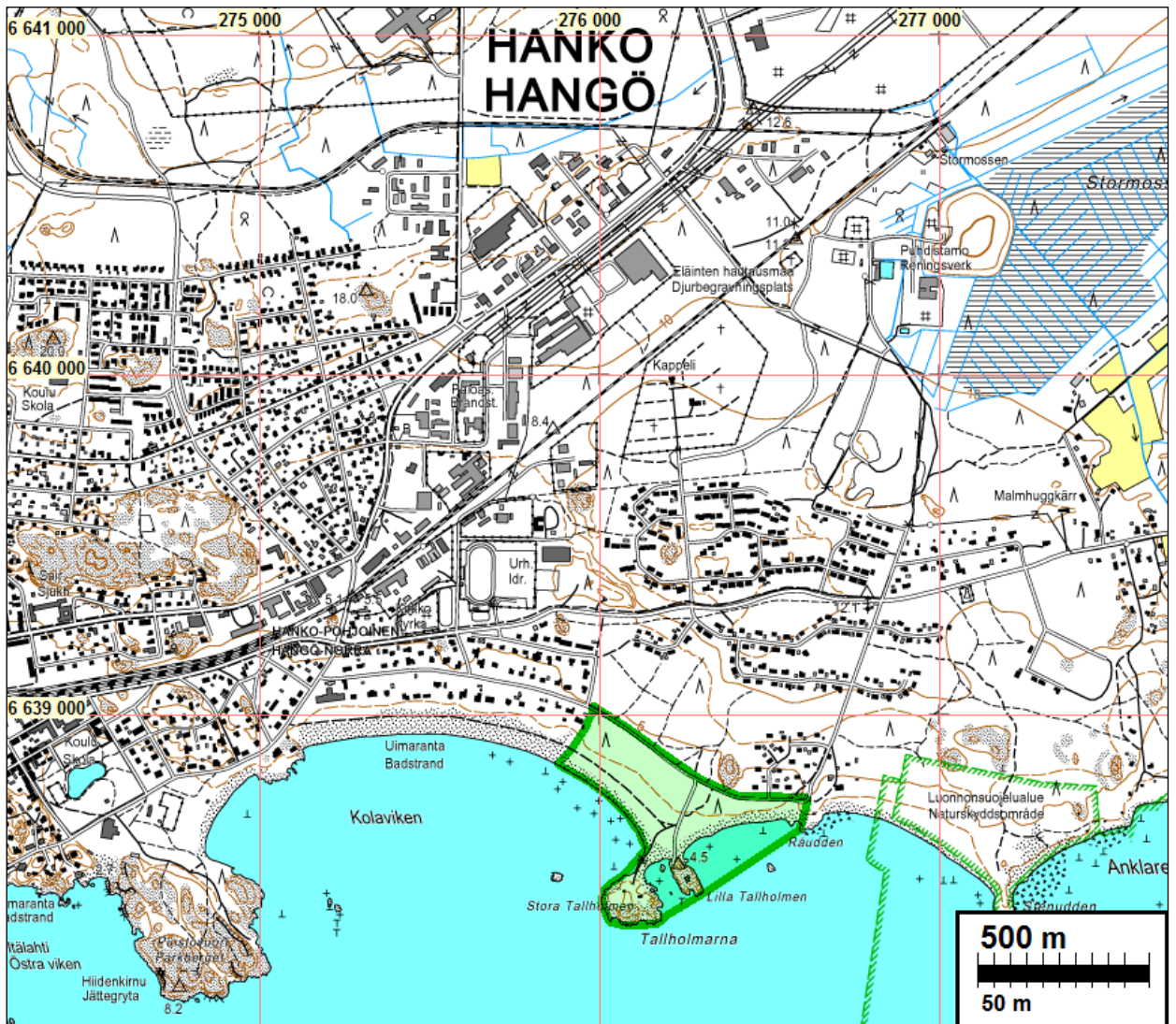

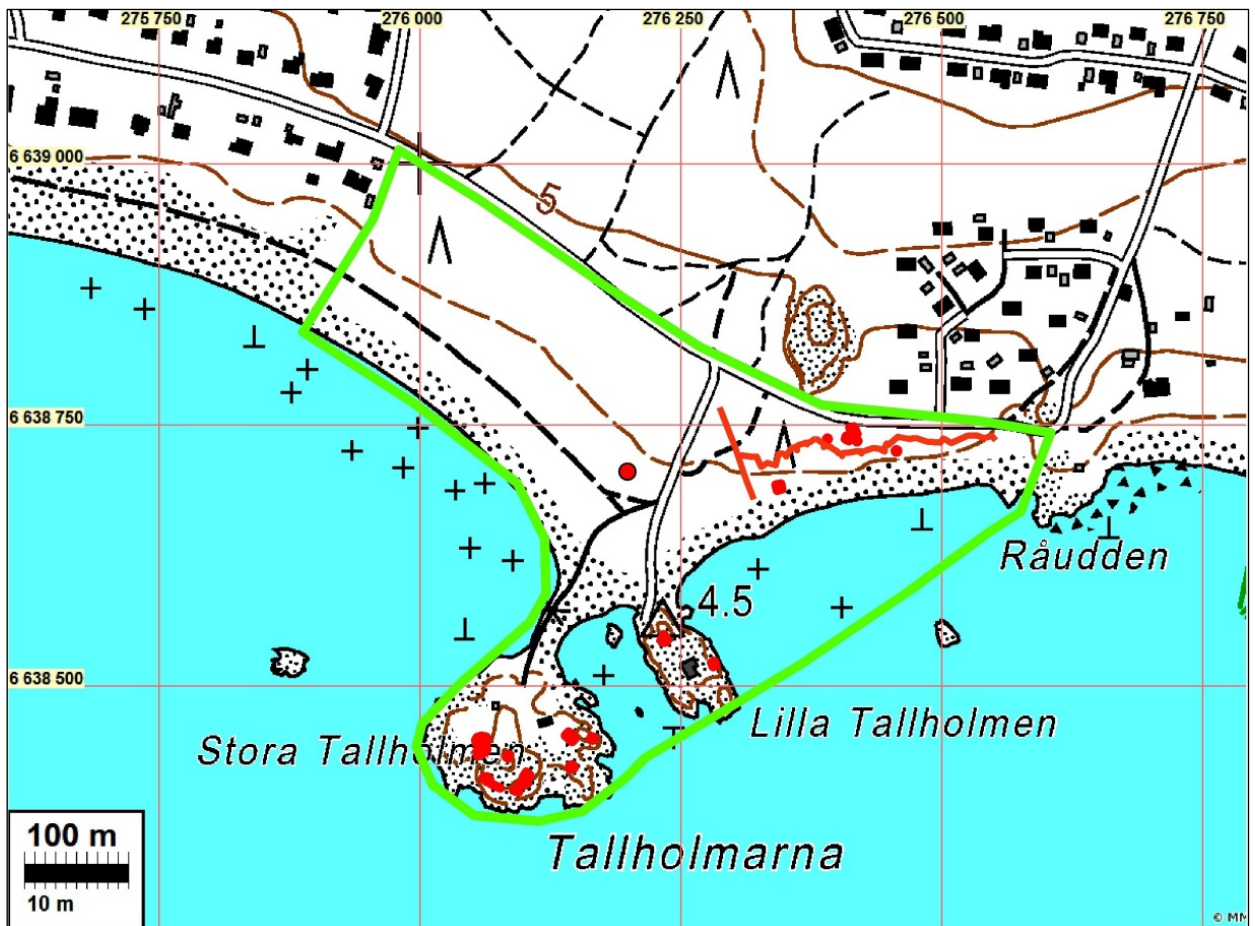
Tutkimusalue on mustan ympyrän sisällä.

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa (Euref). Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta kesällä 2013, ellei toisin ole mainittu. Kohdekuvauksissa on myös YKJ koordinaatit (PI). Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään koelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia. Valokuvat ovat tallessa Mikroliitti Oy:n serverillä. Kuvaaja: Jasse Tiilikkala.

Yleiskartat

Kartoilla: Tutkimusalue on rajattu vihreällä. Inventoinnissa kartoitetut varustukset ovat merkitty punaisella.

Lähtötiedot

Hangon etelärannalla sijaitsevalle Tallholmarnan alueelle on suunnitteilla Stormhälla, Stora ja Lilla Tallholmenin asemakaava. Asemakaava-alue sisältää Stora ja Lilla Tallholmenin saaret, sekä Mannerheimintie ja saarten välisen ranta-alueen. Alueelle on tarkoituksena sijoittaa majoi-tus-, kurssi- ja ravintolatoimintaa. Museovirasto on antanut hankeen johdosta lausunnon, jossa on edellytetty muinaisjäännösinventointia hankealueella. Inventoinnin pääpainotuksen tuli lau-sunnon mukaan olla alueella sijaitsevien sotahistoriallisten kohteiden kartoittamisella. Maasto-tutkimuksia tuli edeltää arkistoseelvitys (Museoviraston kanta esitetty 29.5.2013 tilaajalle lähete-tyssä sähköpostiviestissä).

Stormhällä Oy tilasi asemakaava-alueen muinaisjäännösinventoinnin, sekä alueella sijaisevien puolustusvarustusten kartoituksen Mikroliitti Oy:ltä. Jasse Tiilikkala teki maastotutkimukset 16.9.2013, tutkimuksen kannalta hyvissä olosuhteissa.

Inventointi

Hankoniemen pitkä historia meripuolustuksen kannalta tärkeänä alueena on Hangon ympäris-tön maastossa edelleen nähtävissä. Historian eri aikakausina rakennettuja puolustusvarustuk-sia, kuten tykkiasemia ja bunkkereita löytyy sekä mantereelta, että Hangon edustan saarista. 1700-luvulla ruotsalaiset rakennuttivat Hankoniemen linnoitusta suojaksi mereltä tulevia vihollis-ia vastaan ja 1809 alkaen linnoitustöitä jatkettiin venäläisten toimesta. Vuosina 1940–41 Han-koniemi oli luovutettuna venäläisille. Alueelle rakennettiin tuolloin tykistöasemia, sekä buncke-reita, joista osa on purettu suomalaisten toimesta heti miehityksen päätyttyä.

Inventoinnin maastotutkimuksia edelsi arkistotutkimus, jossa perehdyttiin aluetta kuvaaviin vanhoihin karttoihin. Vuosien 1810–1850 kartoissa on havaittavissa venäläisten rakentaneen puolustusvarustuksia mm. Hangon etelärannalla sijaitsevalle Kuningattarenuorelle (Drottningberget) ja sen lähiympäristöön. Kuningattarenuori sijaitsee tutkimusalueen länsipuolella noin 2,5 päässä. Näiden linnoituskarttojen perusteella 1810–1850-lukujen linnoitustyöt eivät ulotu tutkimusalueelle.

Tutkimusalue on maastoltaan osin kalliota ja osin hiekkaista mäntykangasta. Lilla Tallholmenin ja Stora Tallholmenin saarten rannat ovat loivien kallioiden reunustamat. Saarten välinen lahti, sekä saarten länsipuolinen ranta ovat loivia hiekkarantoja. Länsipuolinen ranta on yleinen uimaranta. Mannerheimintien ja rannan välinen alue on valtaosin mäntyvaltaista kangasmaastoa. Tutkimusalue on pääosin rakentamatonta aluetta, vain Stora, että Lilla Tallholmenin saarilla on muutama rakennus.

Inventoinnissa tutkimusalue tarkastettiin kattavasti. Maastoa tarkasteltiin silmämääräisesti maan pinnalla näkyvien muinaisjäännösten havaitsemiseksi. Avoimilla maastonkohdilla tehtiin ns. pintapoimintaa, eli tarkkailtiin maanpinnalla mahdollisesti näkyviä löytöjä. Tarvittaessa tehtiin koekuoppia ja maanäytekairauksia maan alla sijaitsevien mahdollisten muinaisjäännösten havaitsemiseksi tai tehtyjen havaintojen merkityksen selventämiseksi.

Ennen maastotöitä oli tiedossa, että alueella sijaitsee puolustusvarustuksiin liittyvä rakennelmia. Inventoinnissa tarkastettiin erityisesti alueita, joiden katsottiin olevan kyseisten rakennelmien löytymisen kannalta potentiaalisia, kuten rantoja ja maastokohtia, joista on hyvä yhteys tai näkyvyys merelle. Inventoinnissa havaitut puolustusvarustukset, sekä muut havainnot dokumentoitiin mittaamalla, valokuvaamalla ja kohteista otettiin paikannustiedot Topcon -tarkkuus GPS-laitteella.

Puolustusvarustukset

Inventoinnissa paikallistettiin puolustusvarustuksiin liittyviä rakennelmia Stora Tallholmenin ja Lilla Tallholmenin saarilla, sekä mantereelta saarten koillispuolella. Puolustusvarustukset olivat betonista ja luonnonkivistä rakennettuja bunkkereiden perustuksia ja jäännöksiä. Varustuksiin liittyi myös taisteluhautoja sekä ampuma-asemia. Ampumapoteraita oli sekä yksittäisinä, että taisteluhautoihin liittyvinä ampuma-asemina. Laajin taisteluhauta oli rakenne nro. 12, noin 250 m pitkä Itä-länsisuuntainen hiekkapohjaiseen mäntymetsään tehty kaivantokokonaisuus. Toinen pohjois-luode suuntainen taisteluhauta rakenne nro.11 oli pituudeltaan noin 100m. Kaikkiin puolustusvarustuksiksi tulkittuja rakenteita dokumentointiin 19 kappaletta.

Tutkimusalue on rajattu vihreällä, inventoinnissa havaitut puolustusrakennelmat on merkitty punaisella sekä numeroin.

Tutkimusalue on rajattu vihreällä, inventoinnissa havaitut puolustusrakennelmat on merkitty punaisella sekä numeroin.

Rakenneluettelo

Nro.	Rakenne	N	E	Z	koko
1	betonirakenne	6638522,43	276279,44	1.98	3X5m korkeus 50–100 m
2	kivireunusteinen valli	6638542,42	276236,11	4.57	1m leveä, 35 cm korkea
3A	tuhoutunut rakenne	6638416,44	276102,05	2.690	
3B	tuhoutunut rakenne	6638408,37	276101,25	4.59	
4	kuopanne	6638422,42	276145,22	1.58	5X4 syvyys 1m
5	pyöreä betonirakenne	6638448,51	276164,82	0.16	Halk. 3m Kork 1m. Paksuus 25CM
6	Bunkkeri betonia ja kiveä.	6638451,67	276143,77		10x5 m, syvyys 2m. seinien paksuus 60 cm.
7	portaat ja betonitaso	6638433,70	276084,65	6.42	Viisi askelmaa, taso 3x2m.
8A-B	bunkkeri ja seinämä	6638411,55	276065,09	5.88	bunkkeri 4x5 m. Seinämä 13 m.
9A-B	pyöreä bunkkeri. Neliö bunkkeri	6638438,50	276060,47	4.015	Halk 6m, kork 140 cm. Neliö 5x3 m.
10	pyöreä kaivanto	6638451,90	276054,08	2.25	Halk 6m, Kork 140 cm
11	taisteluhauta (alku)	6638678,65	276320,05	-0.18	Syvyys 150 cm, Lev.400 cm
11	taisteluhauta (loppu)	6638766,22	276285,16	4.58	Syvyys150 cm, Lev. 400 cm
12	taisteluhauta (alku)	6638719,51	276314,36	0.80	Syvyys 180 cm, Lev. 200 cm
12	taisteluhauta (loppu)	6638735,91	276550,75	3.67	Syvyys 80 cm, Lev. 200 cm
13	kuoppa	6638725,10	276456,56	1.47	Syvyys 40 cm, leveys 200 cm
14	kuoppa	6638690,60	276343,66	-0.95	Syvyys 40 cm, leveys 200 cm

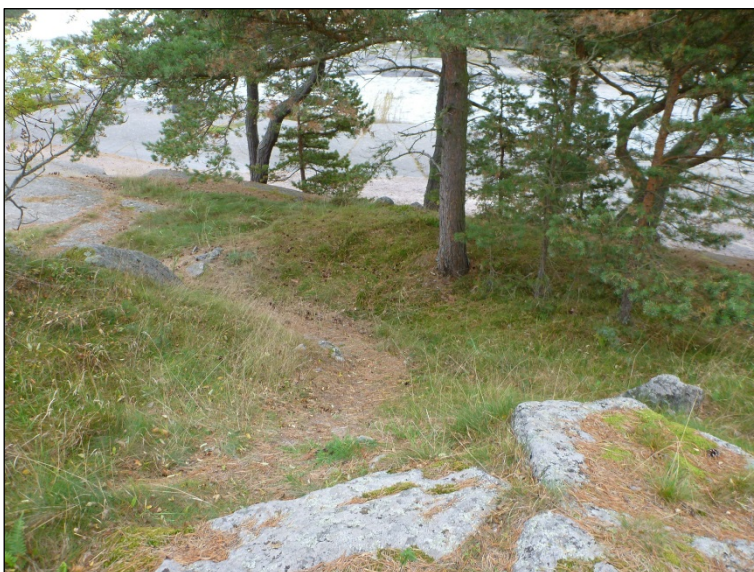

15	kuoppa	6638736,79	276390,59	3.56	Syvyys 50 cm, leveys 120 cm
16	Kuoppa	6638735,90	276409,21	3.31	Koko 2x3 m, syvyys 120 cm
17	Kuoppa	6638743,87	276414,15	5.24	Koko 4x6 m, syvyys 130 cm.
18	Kuoppa	6638734,76	276418,86	2.43	Syvyys 60 cm, leveys 120 cm
19	Betoni perusta	6638705,23	276198,73	2.46	2x2m, syvyys 70 cm.

Rakenne 1.

Betonijalka/betonirakenne, matala oviaukko pohjoispuolen seinässä, 3x5 m koko, korkeus 50-100 cm, valettu kallion päälle.

Rakenne 2.

Kivireunusteinen valli (kuoppa 1) kallion kupeessa, sen länsipuolella, valli irtokivistä ja hiekasta, vallin korkeus 35–50 cm keskeltä, vallin ympäröimän alueen koko 5x4 m, sen keskellä 2x2 m kokoinen kuoppa, keskellä kasvavan männyn halkaisija 30 cm, valli nurmettunut paitsi sieltä missä sen yli kulkee polku

Rakenne 3 A

Neliskulmainen rakenne, tuhoutunut, ollut kivistä ja betonista, seinien leveys 50x50 cm, koko 5x4,5 m

Rakenne 3 B

Rikottu rakenne kivistä ja betonista, näkyvissä vielä seinälinjoja, muuten rakenteet tuhouttu, seinien leveys noin 50 cm, alueen koko noin 10x10 m millä näitä rakenteita.

Rakenne 4

Kuopanne,
koko 5x4 m, syvyys 1 m

Rakenne 5

Ehjä pyöreä betonirakenne, halkaisija 3 m, korkeus 1 m, paksuus 25 cm.

Rakenne 6

Puisen lattiatason alla oleva bunkeri/perustus. Koko noin 10x5 m ja syvyys 2 m, seinät kivistä ja betonista, seinien paksuus noin 60 cm

Rakenne 7

Portaat ja betonitaso, 5 betonista askelmaa kallion vieressä olevalle betonitasolle, jonka koko on 3x2 m, päällä pöytä. Kyseessä jonkin rakennelman perustus/jalusta.

Rakenne 8 A

Osin ehjä bunkkeri

Vinon neliön muotoinen 5x4 m bunkkeri, seinien paksuus 40–50 cm, seinät kiviä ja betonia, korkeus 130 cm. Oviaukko koillispuolella.

Rakenne 8B

8A bunkkeriin liittyvä suuremmaksi osin hävitetty betoniseinä. Seinämän pituus noin 13 metriä.

Rakenne 9 A ja B

Iso pyöreä ja neliö bunkkeri

pyöreä osa ja sen lounaispuolella neliömäinen betonirakenne, pyöreän osan halkaisija noin 6 m ja korkeus 140 cm, neliömäisen osan koko noin 5x3 m ja korkeus 2 m. seinien paksuus molemmissa noin 30 cm, pyöreään osaan alun perin oviaukko itäisivulla, ilmeisesti myöhemmin eteläsiivuun rikottu tai purettu kuvassa näkyvä avoin osa

Rakenne 10

Pyöreäkaivanto on aivan pyöreän ja neliöbetonirakenteiden vieressä, sen pohjoispuolella halkaisija noin 10 m ja vallin korkeus noin 2 m

Rakenne 11

Suora kaivanto, syvyys 150 cm, leveys 4 m, pituus noin 100 m, pohjoisluode-eteläkaakkosuuntainen

Rakenne 12

Taisteluhautaa, 250 m matkalla, syvyys 60–100 cm, leveys noin 2 m, pieniä ampuma-aseimia tms. kuten kuvissa, noin 10 m välein

Rakenne13

Kuoppa, syvyys 40 cm, leveys 200 cm

Rakenne 14

Neliönmuotoinen kuoppa, syvyys 40 cm leveys 400 cm

Rakenne 15

Kuoppa, syvyys 50 cm, leveys 120 cm

Rakenne 16

Kuoppa, 2x3, syvyys 120 cm,
neliskanttinen

Rakenne 17

Kuoppa, suorakulmainen, syvyys
130 cm, koko 4x6 m, heinittynyt.

Rakenne 18

Kuoppa.

Syvyys 60 cm, leveys 120 cm.

Rakenne 19

Betonineliö, 2x2 m, syvyys 70 cm, raudat kulmissa.

Muut havainnot

Tutkimusalueen länsiosassa oli nähtävissä erilaisia matalia kuopanteita ja valleja. Kuopanteet olivat muodoltaan pyöreitä tai puolipyöreitä, yhteensä niitä noin 10–20 kappaletta. Niiden leveys vaihteli kahdeksan ja kahden metrin välillä ja syvyys 20–50 cm välillä. Useissa kuopanteissa oli ympärillä 1-2 m leveitä vallimaisia korkeampia muotoja, joiden korkeus vaihteli 20–50 cm välillä. Kolmeen kuopanteeseen kaivettiin lastalla 10x10 cm pienen koekuoppa, jolla varmistettiin, että kuopissa ei ole hiiltä tai muuta ihmistoiminnasta kertovia merkkejä. Yhdessä kuopanteessa havaittiin pala sulanutta metalliromua, joka on peräisin ammuksista.

Alue oli luontaisestikin kumpuilevaa hiekkamaastoa, mutta kuopat vaikuttivat silti poikkeavilta. Kuopat eivät kuitenkaan olleet niin selkeitä, että niitä olisi voinut pitää selkeästi ihmisen tarkoituksella tekeminä. Havaintojen perusteella kuopat ovatkin todennäköisesti kranaattikuoppia.

Kranaattikuoppa tutkimusalueen länsiosassa.

Kranaatinsirpale kuopasta.

Tulos

Inventoinnissa kartoitettiin Stora ja Lilla Tallholmenin saarilla, sekä mantereella saarien itäpuolella havaitut yhteensä 19 puolustusvarustuksiin liittyvää rakennetta. Historiallisen karttaineiston ja maastossa tehtyjen havaintojen perusteella on oletettavaa, että puolustusvarustukset liittyvät 1850-lukua nuorempaan aikaan Hankoniemen linnoittamisen vaiheissa. Rakenteet ja varustukset liittyvätkin todennäköisesti vuosiin 1940–41, jolloin Hankoniemen alue oli vuokrattuna venäläisille liittyen Moskovan rauha sopimuksen ehtoihin.

Tutkimusalueella tehtiin lisäksi osayleiskaavatasoista inventointia, jossa etsittiin alueelta kiinteitä muinaisjäännöksiä. Havaittujen puolustusvarustusten lisäksi alueella ei havaittu kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Inventoinnissa tehtiin lisäksi muita havaintoja, joiden ei kuitenkaan katsottu olevan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Tällaisia havaintoja olivat tutkimusalueen länsiosassa löydetty kranaattikuopat.

22.10.2013

Jasse Tiilikkala

Lähteet

Hanko.1705. (B46:34/1). Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.

to. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=12627848>

Hanko.1844. (B46:34/4-6). Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.

to. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=12627835>

Hanko 1874. Kartta entisen linnoitusalueen tiluksista. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.

Kansallisarkisto. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=15978657>

Kuvia

Stora Tallholmen

Stora Tallholmen ja Lilla Tallholmen kuvattuna etelään.

Hiekaista mäntymaastoa tutkimusalueella.

Maastoa tutkimusalueen länsiosassa.

Vanhoja karttoja

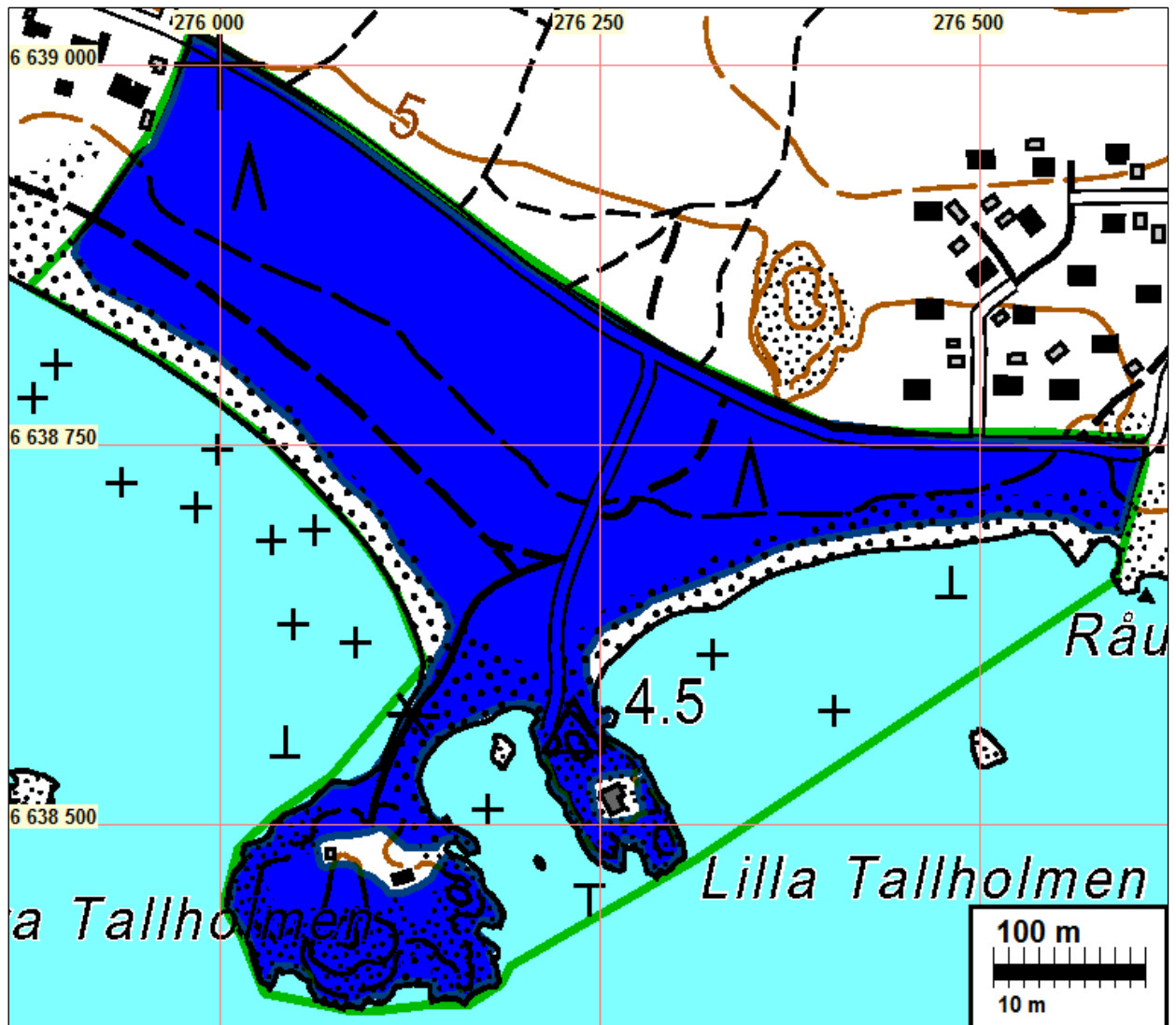
Ote vuoden 1874 kartasta. Tallholmen merkitty punaisella neliöllä. Drottningbergetin linnouitus-alue vasemmalla.

Ote vuoden 1705 kartasta. Tutkimusalue on merkitty punaisella neliöllä.

Liite museoviranomaisille: Tarkastetut alueet

Alla oleva kartta pyrkii noudattamaan Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuvaatimusta. Tämä siis on alla olevan kartan ensisijainen funktio tässä raportissa.

Inventoinnissa tarkastettu alue on merkitty sinisellä. Tutkimusalueen rajaus on vihreällä.